

demonizacija). Urušavanje epohalne svesti još uvek teče neravnomerno i ispoljava se u različitim oblicima u Francuskoj, SR Nemačkoj i angloameričkoj sredini. Trijumfalistički liberalizam, antikomunizam i antitotalitarizam s kraja 20. veka ne mogu se razumeti bez poimanja tokova antikapitalizma i antifašizma tokom celog stoleća. Duh vremena, premda promenljiv, je istorijski utemeljen, a katkad se svodi samo na novi način obrazloženja ranijih glavnih negativnih vizija (antitotalitarizam s kraja veka je prilagođeni antitotalitarizam između dva svetska rata, a antifašizam s kraja 1960-ih u SR Nemačkoj je na novi način obrazloženi antifašizam iz 1920-ih i antinacizam iz 1930-ih godina).

Kod raspoznavanja i ocene epohalne svesti treba voditi računa o promenama ciljeva, sredstava, ali i uslova političke aktivnosti. Oko najopštijih ciljeva dugo već nema mnogo sporova. To su prosvetiteljska načela o demokratskom učešću što šireg kruga ljudi u odlučivanju radi ostvarenja slobode i jednakosti uz korišćenje što manje nasilja. Sporovi se javljaju kada treba operacionalizovati najopštije vrednosti, tj. središnju vrednost – jednakost: da li je shvatiti u društvenoekonomskom ili samo pravnom smislu? Još su veća neslaganja oko institucionalnog regulisanja učešća u odlučivanju, oblika podele vlasti i stupnja nezavisnosti pojedinih subjekata. Tu se pokazuje da je razlika između republike i monarhije manje važna od razlike između jednopartijskih i višepartijskih režima. Najveći su sporovi oko pitanja može li privremeno vlast biti nepodeljena i u kojoj meri treba voditi računa o političkoj kulturi i tradiciji: da li je višepartijski režim uvek funkcionalan ili katkada treba voditi računa o neprogresivnim sukobima koje u nerazvijenim sredinama lakše suzbija autoritarna vlast (vaspitna diktatura u smislu Franca Nojmana). Misao o politici treba da vodi računa o normativnim kriterijima demokratije kao podeljene vlasti, ali i o ceni njenog ostvarenja.

Evolucija misli o društvu tesno je vezana za promene epohalne svesti. Današnje dileme užeg naučnog segmenta epohalne svesti podstaknute su razočarenjem u velike teorije (Marx, Veber, Luman), apstraktnošću i suvoćom struktura i zapostavljanjem individualnih sudbina i njihovih obrada. H. U. Veler dodaje da, osim toga, postoje osobene generacijske veze sa novim stanovištima i naročita uslovljenost tih veza generacijskim sklopom: npr. današnje slabljenje optimističke vere u napredak (za razliku od rane prosvetiteljske ili komunističke) i duboka sumnja u projekat svetske modernizacije (Wehler 1996). Sa ovom sumnjom skopčan je i novi odnos prema kontingentnosti iskustva (zbivanju van pravila). Posle sloma socijalizma ponašanje se manje tumači strukturnim uslovima, više se smatra da je pretežno motivisano određenim vrednostima. Drugim rečima, ne priznaju se kao privilegovane pokretačke snage društvenoekonomske strukture, niti klasni i slojni interesi, već pretežno vrednosti i promene mentaliteta. Bez ovoga i osobenih religijskih i kulturnih vrednostine mogu se razumeti sukobi u etnički izmešanim društvima.

Za vreme hladnog rata mnogi intelektualci su smatrali da se demokratija i kapitalizam isključuju, a antikomunizam disidenata (koji je sezao do Marksa) provocirao je i na zapadu refleksni anti-antikomunizam. Nakon nestanka hladnog rata normalizovan je liberalizam čak i u svojoj etnokratskoj verziji. Ipak je antifašizam kao zaštitni talas dugo remetio ovu normalizaciju. Prodor višepartijske demokratije, ljudskih prava i civilnog društva tesno je vezan sa slabljenjem antifašizma i jačanjem antitotalitarizma. U središtu svake epohalne svesti su žrtve za čije se oslobođenje nosioci svesti zalažu ili čije uspomene slave kao okosnicu vlastite institucionalne ili idejne homogenizacije. U Evropi 1960-ih marksizam je